НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду, донетој на седници од 27. маја 2026. године, одређени смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидата Мирослава Радовановића под називом: **„Правни положај и организација образовних установа Српске православне цркве у Србији и Југославији у 19. и 20. веку“**. У том својству, Наставно-научном већу подносимо следећи

РЕФЕРАТ

О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

1.1. Подаци о кандидату

Кандидат Мирослав Радовановић је рођен 1. фебруара 1995. године у Београду. Основну школу завршио је у Београду са одличним успехом, након чега је похађао средњу богословску школу „Светих Кирила и Методија” у Нишу коју је, такође, завршио са одличним успехом. Основне академске студије уписао је школске 2015/2016. године на Православном богословском факултету у Београду, у оквиру *катихетског* смера. На истом

Факултету је дипломирао 2019. године, са звањем *дипломирани теолог*. Након тога, уписао је мастер студије на Правном факултету Универзитета у Београду, смер Правна историја, које је завршио 2022. године са темом „Митрополит Михаило (Јовановић) у сукобу са државним властима Кнежевине Србије", и стекао звање мастер правних наука, ужа научна област правна историја. Од фебруара 2025. године кандидат је запослен као истраживач-приправник у Институту за политичке студије у Београду. У склопу својих истраживачких активности, Мирослав Радовановић учествује и у уређивању једног научног часописа и то као секретар редакције *Политике националне безбедности* (М24), чији је издавач Институт за политичке студије у Београду. Кандидат је учествовао у међународном пројекту *Western Balkans Competence Center* чији је координатор Универзитет у Сегедину, а у оквиру којег је на међународној научној конференцији одржаној 8. децембра 2025. године представљен рад *Aspects of State Neutrality concerning Religion and Identity* (у коауторству са проф. др Лорантом Чинком (Lóránt Csink) Луцом Севарач (Luca Sevaracz) и проф. др Далибором Ђукићем).

Мирослав Радовановић је још током основних и мастер академских студија показао интересовање за истраживање у области црквеног и канонског права, са посебним освртом на правни положај Српске православне цркве. Кандидат је током студија развио конзистентан истраживачки профил у оквиру проучавања односа цркве и државе, са посебним фокусом на еволуцију положаја цркве у различитим историјским периодима и политичким системима. Резултати досадашњих истраживања преточени су у више научних радова, од којих су неки у завршној фази припреме и чекају објављивање.

Говори енглески и руски језик.

Мирослав Радовановић је написао и објавио следеће научне и стручне радове:

1. Радовановић, М. (2024). Епископ Мојсеј (Вересић) и његова улога у решавању „Црквеног питања" у Кнежевини Србији. *Богословље* 83 (2): 91–107. https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2024.83.2.6 **(М51)**

2. Радовановић, М. (2025). Ђорић Марија – Екстремизам и хулиганизам на Балкану. Београд: Институт за политичке студије, 2024. *Војно дело* (1): 79–81. https://doi.org/10.5937/vojdelo2501079R. **(М52)**

3. Мусић, И., Радовановић, М. (2026). Конкордат из 1935. године као уставно-правни изазов у односу државе и Српске православне цркве. *Политичка ревија* 2026 2 (88): 271–297. ДОИ: 10.5937/pr88-66020**.** **(М51)**

4. Baltezarević, I., and Radovanović, M. (2026). Artificial intelligence in contemporary diplomacy and the transformation of good-neighborly relations through digital cooperation. 9. BİLSEL International Gordion Science Research Congress Book. August 5–6, 2026, Ankara, Türkiye. Proceedings: BİLSEL - Congress Book, (Ed. Asst. Prof. Dr. Taner Akarsu), Ankara, Türkiye: BİLSEL Publishing. pp. 1324–1328. ISBN: 978-625-8531-58-9. **(М33-1)**

1.2. Подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидата Мирослава Радовановића носи наслов „**Правни положај и организација образовних установа Српске православне цркве у Србији и Југославији у 19. и 20. веку**“, има 347 страница А4 формата (фонт *Times New Roman* 12, проред 1.5, маргине 20 mm) и у потпуности је у складу са захтевима Универзитета у Београду у погледу форме и садржаја докторске дисертације.

У дисертацији се налази насловна страна на српском и енглеском језику, страна са информацијама о ментору и члановима комисије, страна са подацима о докторској дисертацији на српском и енглеском језику која укључује резиме и кључне речи, три странице садржаја, попис литературе на 10 страница и биографија аутора.

Истраживачку грађу за докторску дисертацију чине домаћи правни извори, научни радови, уџбеници, зборници радова, различита архивска и необјављена грађа и одређени број новинских чланака.

Дисертација обухвата увод, девет поглавља и закључак, са укупно 543 фусноте у тексту. Списак цитиране литературе обухвата библиографске јединице на српском језику, правне изворе и интернет изворе.

Коришћењем програма *iThenticate* и увидом у извештај који нам је достављен установили смо да индекс сличности износи 1%, те мање од 1% у појединачним

случајевима. Ментор проф. др Далибор Ђукић дао је позитивну оцену оригиналности докторске дисертације утврдивши да је наведени индекс сличности последица цитирања, библиографских података, упућивања на правне прописе, коришћења општих места и података и библиографских података о коришћеној литератури.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације је правни положај, организација и развој образовних установа Српске православне цркве на простору Србије и Југославије током XIX и XX века, са посебним освртом и акцентом на богословије као основни облик средњег црквеног образовања и Православни богословски факултет (ПБФ) као највиши облик институционализованог богословског образовања. Предмет истраживања обухватио је њихов историјски развој, унутрашњу организацију, начин управљања, положај у односу на државни просветни систем, као и нормативни оквир којим је њихово функционисање било уређивано. Такав приступ омогућио је да се црквено образовање не посматра изоловано, већ у контексту ширих промена у односима Цркве и државе, развоја српског образовног система и промена државно-правног поретка у наведеном периоду.

Посебно место у предмету истраживања заузело је питање односа аутономије црквено-образовних установа и захтева државног просветног система. Истраживање је било усмерено на утврђивање начина на који је кроз различите историјске периоде било нормативно уређивано место богословских школа у систему образовања, као и на сагледавање граница и облика државног утицаја на њихову организацију, управљање и рад. У том смислу, богословије су посматране као установе специфичног карактера, које су истовремено припадале црквеном образовном систему и функционисале у ширем друштвеном и правном окружењу уређеном државним прописима.

Предмет истраживања обухватио је и историјску генезу црквеног образовања, од манастирских школа као првих облика организованог верског образовања до институционално уобличених богословија. Анализа је нарочито усмерена на период у којем расположива историјска и нормативна грађа омогућава потпуније праћење развоја ових установа и њиховог постепеног позиционирања. Посебна пажња посвећена је

богословијама у Београду и Призрену због различитих историјских и друштвених околности у којима су се развијале ове две значајне установе српског богословског образовања.

У оквиру предмета истраживања посебно су анализирани правни положај и организација Православног богословског факултета, чији је институционални развој сагледан у контексту вишедеценијских расправа о месту теологије у систему образовања. Посебна пажња усмерена је на питање његовог статуса у оквиру Универзитета у Београду, однос према црквеним органима, начин организације и финансирања, као и промене његовог положаја, закључно са првом деценијом XXI века, у различитим државноправним и политичким околностима. На тај начин предмет истраживања има један свеобухватни карактер, јер обједињује средњи и високи ниво образовања и омогућава њихово сагледавање као делова једног ширег система црквеног образовања.

Основни циљ докторске дисертације био је да се целовито и систематично утврди и објасни правни и организациони положај образовних установа СПЦ, са посебним освртом на богословије и ПБФ. У остваривању овог циља истраживање је обухватило анализу релевантних законских и других нормативних извора, историјских околности настанка и развоја црквених образовних установа, њихове унутрашње организације, начина управљања, и односа према државном просветном систему.

Посебан циљ дисертације био је утврђивање континуитета и промена у правном положају богословских школа, од периода Кнежевине и Краљевине Србије, преко периода Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (СХС) и Краљевине Југославије, све до периода социјалистичке Југославије. Анализом нормативних оквира утврђено је на који начин су се мењали однос државе према наведеним школама, степен њихове укључености у државни просветни систем и облици државног надзора над њиховим радом. Циљ истраживања био је и да се утврди однос црквеног и државног нормативног оквира у регулисању рада ових установа и степен њихове кохезије. Полазећи од специфичности њихове природе, истраживањем је сагледано на који су начин црквени прописи, канонски поредак и државно законодавство уређивали питање њихове организације, управљања, наставе и надзора. На тај начин омогућено је целовито сагледавање правног положаја ових установа као простора у којем се непосредно сусрећу два нормативна система – државни правни поредак и унутрашњи правни поредак Цркве. Један од посебних циљева био је и да се испита однос

црквене аутономије и нивоа интегрисаности богословских установа у општи образовни систем. Истраживање је показало да се специфичност богословија не исцрпљује у чињеници да су оне установе верског образовања, већ произилази из њихове посебне организационе структуре, црквеног управљања, специфичних услова за упис и непосредне повезаности образовања са припремом за црквену службу, а што је, у једном периоду, било јасно назначено и у називу ових школа. Истовремено присуство општеобразовних садржаја, можда и не у довољној мери, као и проходност ученика ка даљем високом образовању показали су да се богословије налазе на пресеку црквеног и општег образовног система.

Коначно циљ истраживања био је и, на основу историјске и правне анализе, да се утврде особености модела организације и правног положаја богословских школа, као и да се њихов положај сагледа у ширем контексту савремених образовних стандарда. У том делу истраживање је обухватило компаративну анализу ранијих модела са издвајањем њихових особености и квалитативном анализом истих, а све ради могуће примене у систему образовања данас. Суштински научни циљ дисертације није био само да се реконструише историјски развој богословских школа, већ да се кроз повезивање историјске, правне и организационе анализе утврди, испоставиће се историјски заслужено, место црквених образовних установа како у развоју српског и југословенског образовног система тако и у систему данас узимајући у обзир нове тенденције ка њиховој реформи на којој Црква, пре свега, марљиво ради претходних година.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Полазећи од дефинисаног предмета истраживања, његовог основног циља, историјско-правног карактера истраживања и постављеног проблемског оквира, у докторској дисертацији постављене су једна општа и три посебне хипотезе, чија је провера извршена анализом пре свега историјских и нормативних аспеката развоја богословског образовања код Срба.

Основна хипотеза полази од претпоставке да су промене у односима Српске православне цркве и државе представљале један од пресудних фактора у обликовању правног положаја, организационе структуре и степена институционалне самосталности

црквено-образовних установа, при чему се промена њиховог статуса непосредно одражавала у нормативном уређивању њиховог односа према државном просветном систему.

Овако постављена хипотеза заснива се на полазном схватању да богословске школе нису представљале изоловане црквене установе, већ институције које су се налазиле на пресеку два нормативна и институционална простора, чију су природу односа можда на најбољи начин осликавале кроз историју. Њихов правни положај, организација, надзор, начин финансирања и образовни садржаји били су, дакле, непосредно повезани са природом односа Цркве и државе. Овим истраживањем је основна хипотеза потврђена. Анализом пре свега нормативних и архивских извора показало се да је са променама односа Цркве и државе мењан и положај богословских школа, при чему су те промене биле видљиве како у обиму државне регулације, где су се кретале од почетних готово државних до каснијих црквених, приватних, школа, тако и у погледу организације јер су најпре биле конципиране по угледу на уређење гимназија, па све до каснијег готово јединственог модела, који је опстао све до данас.

Прва посебна хипотеза полази од претпоставке да се развој богословских школа у Србији одвијао паралелно са процесом изградње модерне српске државе и институционализације њеног образовног система, те да је развој црквеног образовања представљао интегрисани део ширег процеса изградње просветних, црквених и државних институција.

Ова хипотеза полази од чињенице да настанак првих организованих облика богословског образовања у обновљеној српској држави није био случајан или изолован процес. Развој богословија, као и њихов настанак, повезан је са начелном обновом црквене организације, изградњом државних институција и успостављањем модерног система образовања. Посебан значај у том процесу имали су Доситеј Обрадовић, као идејни творац и оснивач прве богословије са статусом државне школе у Карађорђевој Србији, затим обнављање богословије из 1836. год., али и делатност митрополита Петра Јовановића као и реформски рад митрополита Михаила Јовановића. Истовремено, развој Призренске богословије показао је да богословско школство није имало искључиво образовну и црквену функцију. Његов развој у специфичним политичким и друштвеним околностима Старе и Јужне Србије, потврдио је и његову ширу национално-културну функцију, чиме је

богословска школа постајала један од носилаца очувања идентитета, образовања и културног континуитета српског народа.

Провера ове хипотеза показала је да се историја богословских школа не може посматрати издвојено од историје државе, Цркве и образовног система, већ као њихов интегрални део.

Друга посебна хипотеза полази од претпоставке да правни положај и организација богословских школа нису били статичне категорије, већ да су се континуирано трансформисали у зависности од промена државноправног поретка, образовне политике и односа државе према Цркви, при чему је државни утицај мењао своје облике и интензитет, а не нужно имао линеарни правац смањивања или повећавања.

Компаративна анализа закона о богословијама, почев од прописа из шездесетих година XIX века, преко њихових измена и допуна током осамдесетих година тог века, Закона о богословијама из 1896. године, па до нормативних аката из периода 1921–1928. године, показала је постепено нормативно и организационо развијање ових установа. Њихов положај није био детерминисан искључиво црквеном или државном регулативом, већ је настао као специфична правна конструкција у којој су се преплитали црквена надлежност и државна регулација. Посебно је значајно што је државна регулација обухватала готово све суштинске елементе функционисања богословских школа: услове за упис, права и обавезе ученика, дисциплинску одговорност, наставне планове и програме, положај ректора и наставника и начин финансирања. Истовремено, развој наставних планова показује постепено ширење општеобразовне компоненте богословског образовања, нарочито у нормативних решењима из периода од 1922. до 1928. године.

На основу резултата истраживања ова хипотеза је потврђена, али и научно прецизирана: државни утицај није се кретао само у правцу постепеног слабљења, већ је мењао облике, механизме и интензитет у зависности од конкретне историјске епохе и нормативног оквира.

Трећа посебна хипотеза полази од претпоставке да правноисторијска анализа развоја богословских школа и Православног богословског факултета представља релевантну основу за разумевање и нормативно уобличавање њиховог савременог положаја, нарочито у погледу разграничења надлежности Цркве и државе, дефинисања њиховог правног

статуса, организације образовног процеса и обезбеђивања материјалних услова за њихово функционисање.

Полазиште ове хипотезе произилази из чињенице да историјски развој богословских школа показује непосредну повезаност њихове институционалне стабилности са јасно дефинисаним правним положајем. Анализа историјских модела показала је да су питања надлежности, финансирања, организације и односа према државном образовном систему имала непосредан утицај на могућност стабилног функционисања ових установа. Посебно је значајна анализа финансирања, која је показала да је материјална основа богословских школа била повезана са односом Цркве, државе и приватних добротвора. Државно финансирање представљало је примарни, док црквено и ктиторско секундарни извор прихода школе. Само на том историјском моделу могао би се конципирати један савремени модел рада, који би био одржив.

Ова хипотеза обухватила је и развој високог богословског образовања. Оснивање Православног богословског факултета представљало је прелазак са система средњег богословског образовања ка институционално заокруженом систему који је обухватао и универзитетски ниво. Историјски развој Православног богословског факултета, од идеје духовне академије до његовог институционалног позиционирања у оквиру Универзитета у Београду, додатно је потврдио да питање статуса богословског образовања мора бити сагледано кроз однос црквене аутономије, државног правног поретка и универзитетске организације.

Истраживање је потврдило ову хипотезу и показало да историјска искуства могу послужити као релевантна основа за формулисање савремених нормативних решења, али не у смислу механичког враћања ранијих модела, већ кроз издвајање принципа који су се у различитим околностима показали функционалним.

Постављене хипотезе чиниле су међусобно повезан систем истраживачких претпоставки, а резултати истраживања потврдили су основну и трећу, док је друга хипотеза, у складу са налазима анализе, прецизирана у делу који се односи на карактер и динамику државног утицаја. На тај начин, и у складу са свим реченим, постављени хипотетички оквир није остао само на нивоу полазних претпоставки, већ је прерастао у систем проверених научних закључака.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација Мирослава Радовановића под насловом „**Правни положај и организација образовних установа Српске православне цркве у Србији и Југославији у 19. и 20. веку**“ има увод, девет делова који су структурисани на одговарајући начин и прилагођени логичном развоју теме истраживања и закључак.

У уводу су представљени предмет рада и циљ истраживања, коришћене научно-истраживачке методе и постављене радне хипотезе.

Докторска дисертација је конципирана као правноисторијско истраживање правног положаја, организације и развоја православних црквено-просветних установа у Србији и Југославији током XIX и XX века, са посебним освртом на однос државноправног и црквеноправног уређења богословских школа и високошколских богословских установа. Истраживање полази од ширег историјског контекста односа Цркве и државе и развоја богословског образовања, да би тежиште поставило на институционално и нормативно обликовање православних богословских установа на српском простору.

У првом делу дисертације разматрају се **историјске претпоставке развоја богословског образовања**, положај Цркве у Римској империји и промене у односима Цркве и државе од времена цара Константина Великог, као и настанак првих значајних богословских школа. Посебна пажња посвећена је развоју богословског образовања код Срба, оснивању првих богословских школа у ослобођеној Србији, делатности Доситеја Обрадовића, кнеза Милоша Обреновића, митрополита Петра Јовановића и митрополита Михаила Јовановића, као и оснивању и значају Призренске богословије.

Централни део истраживања усмерен је на **нормативно уређење статуса и организације богословских школа**, кроз анализу релевантних закона и подзаконских аката, почев од Закона о устројству богословија из 1863. године, преко његових измена и допуна, Закона о богословијама из 1896. године, Школског закона из 1922. године, до Правилника о богословијама у Краљевини СХС из 1928. године. У оквиру овог дела посебно се анализирају питања уписа и владања ученика, наставних планова и програма, права и дужности ректора и наставника, као и начина финансирања богословских установа. На тај начин настоји се реконструисати целокупан нормативни оквир у којем су богословије

функционисале и утврдити динамика промена њиховог правног и институционалног положаја.

Посебна целина посвећена је развоју високошколског богословског образовања, од историјског развоја појма *universitas* и преласка са манастирских и црквених школа ка факултетском образовању, преко школовања српских теолога у XIX и почетком XX века, до оснивања Православног богословског факултета у Београду. У том контексту анализирају се и нормативни аспекти његовог положаја у систему високог образовања, као и значај Источно-православног богословског факултета у Загребу за развој идеје и институционализацију високог православног богословског образовања у Београду.

Завршни део дисертације усмерен је ка извођењу закључака о развоју правног положаја и организације црквено-просветних установа, као и формулисању предлога *de lege ferenda*. На основу правноисторијске анализе разматрају се могућности унапређења наставних планова и програма, унутрашње организације богословских школа и њиховог правног статуса, уз посебно разматрање концепта православне гимназије. Историјски модели и нормативна решења анализирају се као могућа основа за савремено уређење односа државног образовног система и специфичне аутономије Цркве у области православног богословског образовања.

У целини посматрано, дисертација настоји да прикаже континуитет трансформације правног и институционалног положаја православних образовних установа у Србији, као и начин на који су се у различитим државноправним и историјским околностима успостављали и мењали односи између државе, Цркве и црквено-просветних установа.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација кандидата Мирослава Радовановића представља оригиналан научни рад и значајан допринос правној науци, будући да се бави систематским

истраживањем правног положаја и организације православних богословских и црквено-просветних установа у Србији и Југославији у XIX и XX веку. Докторска дисертација представља целовито правноисторијско истраживање правног положаја, организације и развоја православних црквено-просветних установа, са посебним усмерењем на богословска училишта у Србији и њихово постепено укључивање у шири систем државног образовања. Научни значај истраживања произлази из чињенице да је питање правног статуса богословских школа, односа њихове црквене аутономије и државног нормативног оквира, као и развоја њихове организације и образовне функције, у домаћој правној науци до сада било недовољно систематски и свеобухватно истражено. Дисертација стога представља допринос не само историји права и црквеном праву, већ и проучавању развоја образовних установа и односа државе и Цркве у Србији и Југославији.

На основу анализе историјске и нормативне грађе, као и применом правноисторијског, нормативног, компаративног и других метода, у дисертацији су утврђени следећи научно релевантни резултати:

1. **Утврђен је историјски континуитет развоја православног богословског образовања код Срба**, од првих облика организованог богословског школовања, преко Велике школе и богословије Доситеја Обрадовића, обнове образовног система у време кнеза Милоша Обреновића, оснивања Београдске богословије 1836. године и развоја Призренске богословије, до институционализације високог богословског образовања оснивањем Православног богословског факултета у Београду.
2. **Реконструисан је процес постепеног нормативног уобличавања правног статуса богословских школа**, посебно кроз анализу Закона о устројству богословија из 1863. године, његових измена и допуна из 1886. године, Закона о богословијама из 1896. године, Школског закона из 1922. године и Правилника о богословијама из 1928. године. На тај начин показано је како је држава постепено успостављала нормативни оквир за организацију и функционисање богословских установа.
3. **Утврђена је сложеност правног положаја богословских школа**, који се формирао на пресеку црквених и државних надлежности. Анализом нормативних решења показано је да богословске установе нису биле искључиво црквене нити искључиво државне образовне установе, већ институције чији се правни положај развијао кроз

специфичну координацију црквеног устројства, државног законодавства и образовне политике.

4. **Утврђено је да се државни утицај на богословске школе постепено проширивао са њиховог оснивања и организације на готово све значајне аспекте њиховог рада**, укључујући услове уписа, положај и владање ученика, наставни план и програм, права и дужности ректора и наставника, начин финансирања и надзор над радом школа.
5. **Утврђена је нормативна повезаност богословског и општег система образовања**, која се нарочито уочава у поређењу законских решења која су регулисала богословије са прописима о гимназијама и другим школским установама. Та анализа показује процес постепеног приближавања богословског образовања општем образовном систему, уз истовремено очување његове специфичне црквене и теолошке функције.
6. **Посебно је анализиран значај наставних планова и програма као инструмента правног и институционалног обликовања богословских школа.** Истраживање показује да промена наставног садржаја није представљала само педагошко питање, већ и показатељ ширих промена у разумевању места богословских школа у систему образовања и односа између црквених и државних надлежности.
7. **Утврђена је специфична правна позиција ректора и наставника богословских школа**, као и развој њихових права, обавеза и начина финансирања. Анализа релевантних прописа показује постепено нормативно прецизирање њиховог положаја и све израженије укључивање богословског наставног кадра у државни систем школске управе и финансирања.
8. **Утврђени су различити модели финансирања богословских школа**, укључујући државна и приватна средства, као и улогу ктитора. На тај начин је показано да је питање материјалне основе рада богословија било непосредно повезано са њиховим институционалним положајем и односом према држави и Цркви.
9. **Реконструисан је процес преласка са средњег ка високом богословском образовању**, при чему је посебан значај дат развоју идеје духовне академије, односно богословског факултета, и коначно оснивању Православног богословског факултета у Београду. Истраживањем је показано да је институционализација високог богословског образовања представљала логичан наставак претходног развоја

богословских школа и њиховог постепеног нормативног позиционирања у систему образовања.

10. **Утврђен је значај Источно-православног богословског факултета у Загребу за развој идеје високог православног богословског образовања у Краљевини СХС**, што доприноси потпунијем разумевању ширег југословенског контекста у којем је формиран и нормативно уређиван Православни богословски факултет у Београду.
11. **На основу историјско-правне анализе идентификовани су модели нормативног уређења који могу представљати основу за разматрање савременог положаја црквено-просветних установа.** У том смислу, историјска искуства нису посматрана само дескриптивно, већ и као могући извор за формулисање одређених решења *de lege ferenda*, нарочито у погледу организације, наставних планова и програма и односа богословских школа према општем систему образовања.

Научни допринос докторске дисертације огледа се пре свега у систематизацији и научној реконструкцији развоја правног положаја и организације православних богословских установа, који до сада није био целовито обрађен са становишта историје права и црквеног права. Посебна вредност истраживања је у томе што се богословска училишта не посматрају само као историјске или црквене образовне институције, већ као правне и институционалне творевине чији се положај обликовао у сталној интеракцији црквених норми, државног законодавства и развоја општег система образовања.

Допринос дисертације огледа се и у обједињавању и критичкој анализи релевантне правне, архивске и историјске грађе, чиме се омогућава прецизније сагледавање нормативне еволуције богословских школа од XIX века до периода Краљевине СХС/Југославије. Посебно је значајно што је истраживање обухватило различите сегменте њиховог правног положаја, оснивање и организацију, упис и статус ученика, наставу, положај наставника и ректора, финансирање и прелазак на високошколски ниво образовања.

Коначно, дисертација има и шири научни и практични значај, јер резултати истраживања омогућавају боље разумевање историјских модела уређења односа државе и Цркве у области образовања и представљају научну основу за даље разматрање правног положаја и организације црквено-просветних установа, посебно у контексту савременог

односа аутономије Цркве, њене образовне мисије и интегрисаности црквених образовних установа у општи правни и образовни поредак.

На основу свега претходно изложеног, Комисија је мишљења да докторска дисертација кандидата **Мирослава Радовановића**, под насловом **„Правни положај и организација образовних установа Српске православне цркве у Србији и Југославији у XIX и XX веку“**, представља оригинално, квалитетно и систематично спроведено научно истраживање, засновано на релевантној правној, историјској и архивској грађи. Резултати истраживања имају значајан научни и практични допринос, будући да допуњују постојећа сазнања о развоју институционалног и правног оквира који је уређивао рад богословских и других црквено-просветних установа, њиховом статусу и организацији, као и о развоју односа државе и Српске православне цркве у области образовања.

6. Закључак

На основу прегледа и оцене докторске дисертације под насловом **„Правни положај и организација образовних установа Српске православне цркве у Србији и Југославији у XIX и XX веку“** кандидата **Мирослава Радовановића**, Комисија налази да је дисертација урађена у складу са одобреном пријавом, да је одликује јасно постављен истраживачки концепт, адекватан методолошки приступ и систематична анализа релевантне правне, историјске и архивске грађе.

Дисертација у свим својим деловима представља заокружену научну целину, а добијени резултати засновани су на самосталном истраживању и критичкој анализи извора, уз примену одговарајућих метода правноисторијског истраживања. Истовремено, дисертација је конципирана и реализована у складу са научним стандардима и позитивним прописима који уређују поступак израде и оцене докторских дисертација на Правном факултету Универзитета у Београду.

На основу закључка да докторска дисертација кандидата **Мирослава Радовановића**, под насловом **„Правни положај и организација образовних установа Српске православне цркве у Србији и Југославији у XIX и XX веку“**, представља

оригинално научно дело, резултат самосталног истраживачког рада, анализе и научног промишљања кандидата, као и свега претходно изложеног, Комисија има задовољство да

предложи

Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду да прихвати овај рад као подобан за јавну одбрану, као и да одреди комисију пред којом ће Мирослав Радовановић бранити предметну докторску дисертацију, у чијем би саставу били потписници овог реферата.

У Београду, 1. октобар 2026. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

_____
др Љубодраг Димић
редовни члан Српске академије наука и уметности

_____
др Зоран Мирковић
редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

_____
др Милош Станковић
ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду

_____
др Сања Глигић
редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

_____
др Далибор Ђукић
ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду